

Wspomnienie Karol Pawlak (1938-2021)

Karol Pawlak urodził się 11 października 1938 r. w miejscowości Lubonieczek w powiecie średzkim w Wielkopolsce. Po ukończeniu szkoły podstawowej w pobliskim Zaniemyślu uczył się w Liceum Ogólnokształcącym w Środzie Wielkopolskiej. W latach 1957-1962 studiował historię na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu i uzyskał tytuł zawodowy magistra. Po ukończeniu studiów rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym w Poznaniu na etacie kierownika małego oddziału terenowego w Gnieźnie (Powiatowe Archiwum Państwowe). W 1976 r. na swojej „Alma Mater” w Poznaniu uzyskał stopień doktora historii. W 1976 r. przeniósł się do Kalisza i kontynuował pracę w tamtejszym Archiwum Państwowym. W 1982 r. zrezygnował z pracy w archiwum, a w 1983 r. rozpoczął pracę w Ośrodku Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu na etacie wykładowcy, prowadząc m.in. nowy przedmiot – wybrane problemy polskiego więziennictwa.

Grzegorz Pilecki, były wykładowca w Ośrodku w Kaliszu, we wspomnieniu o Karolu Pawlaku w „Życiu Kalisza” napisał: „W gronie naszego zakładu dydaktycznego zastanawialiśmy się kto to będzie ten nowy. Wiedzieliśmy o Tobie sporo, ale były to informacje czysto formalne. Wiedzieliśmy, że do naszego zgranego zespołu dołączy człowiek z tytułem naukowym doktora, mogący już wówczas pochwalić się kilkudziesięcioma publikacjami naukowymi dotyczącymi tematyki historycznej i archiwistyki. Wiedzieliśmy też, że jest od nas starszy. Stąd sądziliśmy, że wiek, tytuł doktora, a w tym czasie na palcach jednej ręki można było policzyć funkcjonariuszy SW z takim tytułem naukowym, a także znaczący dorobek naukowy spowoduje, że będziesz osobą nie do końca chcącą się z nami zbratać. Jakie też było nasze zaskoczenie kiedy zobaczyliśmy skromnego, przesympatycznego wąsatego człowieka. Nasze obawy nie spełniły się. Minęło niewiele dni, a w pełni Ciebie zaakceptowaliśmy”. (Portal zyciekalisza.pl, 14.02.2021)

W roku 1990 w COSSW w Kaliszu odbywałem szkołę oficerską Służby Więziennej, w trakcie której uczestniczyłem w zajęciach programowych prowadzonych przez por. dr. Karola Pawlaka. Jak sobie przypominam, zajęcia dotyczące dziejów więziennictwa polskiego były nie tylko podawaniem wiedzy o systemach, zdarzeniach i przybliżaniem postaci z czasów minionych, lecz także jakby snuciem opowieści, w której panował klimat epoki oraz ujawniała się głęboka wiedza i bogaty warsztat wykładowcy-historyka. Ośmielam się również wspomnieć moment osobistego kontaktu z dr. Karolem Pawlakiem. Otóż, któregoś dnia podczas zajęć zgłosiłem się na ochotnika (i pod presją koleżeństwa z plutonu...) do napisania recenzji sztandarowej dla więźniaków przedwojennej (wydanej w 1933 r.) pracy Leona Rabinowicza *Podstawy nauki o więziennictwie*. Jak pamiętam, po przedłożeniu w terminie dość obfitego tekstu recenzji książki, dr Pawlak, dowiedziawszy się, że jestem absolwentem studiów historycznych, pokiwał głową z akceptacją oraz z uśmiechem i sympatią zwrócił się do mnie: „no, kolego, dobrze, dobrze ...”. Było to dla mnie powodem do satysfakcji i wewnętrznej dumy.

W połowie 1999 r. dr Pawlak odszedł ze Służby Więziennej na zaopatrzenie emerytalne. W okresie kiedy pracował w Archiwum Państwowym, obok opracowywania zasobu aktowego i związanego z tym publikowania opracowań z zakresu archiwistyki, prowadził badania naukowe poświęcone problematyce regionalnej. Po przejściu do pracy w więziennictwie zmienił zainteresowania naukowe, ograniczył problematykę regionalną, a rozpoczął badania dziejów polskiego więziennictwa. Kontynuował je również po przejściu na emeryturę. W 2014 r. poważna choroba położyła kres jego badaniom naukowym, pisaniu i publikowaniu.

Karol Pawlak jako pierwszy podjął próbę syntetycznego przedstawienia dziejów polskiego więziennictwa w okresie międzywojennym w opracowaniu *Więziennictwo Polskie w latach 1918-1939*, wydanym w Kaliszu w 1995 r. Wspomnieć należy także o dwukrotnie wydanej (w 1997 r. i 1999 r.) pracy pt. *Za kratami więzień i drutami obozów (Zarys dziejów więziennictwa w Polsce)*, która stanowi zarys dziejów więziennictwa. Jest ona wartościowa nie tylko dla adeptów SW, lecz także dla historyków i pasjonatów więziennictwa, powstała w oparciu o bogate źródła publikowane, wspomnienia i opracowania. Obie prace do dziś są punktem wyjścia do dalszych, pogłębionych badań dziejów polskiego więziennictwa.

Owoce aktywności naukowej dr. Pawlaka były kolejne publikacje, zwłaszcza godny zauważenia *Polski Biograficzny Słownik Penitencjarny*, wydany w 2008 r., który jest interesującą pierwszą próbą przedstawienia sylwetek ludzi mających wpływ na kształtowanie i kierowanie polskim więziennictwem. Słownik obejmuje 88 postaci począwszy od XIV wieku do czasów nam współczesnych, które odegrały znaczącą rolę w dziejach więziennictwa polskiego. Żałować należy, iż nie jest to publikacja szerzej znana i łatwo dostępna, ze względu na lokalne miejsce jej wydania (Kalisz) oraz dość niski nakład (600 egzemplarzy).

Dr Pawlak był autorem licznych publikacji z zakresu archiwistyki. Poza tym opracował i wydał dwukrotnie prace dotyczące zasad funkcjonowania archiwów zakładowych i składnic akt w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, a także o znaczeniu archiwistyki w więziennictwie. W latach 1994-2013 publikował artykuły i recenzje w kwartalniku naukowym „Przegląd Więziennictwa Polskiego”. Opracowywał i publikował również teksty źródłowe związane z dziejami Wielkopolski, a zwłaszcza Kalisza.

Artykuły publikował w uznanych periodykach naukowych o charakterze ogólnopolskim, jak i regionalnym, m.in.: „Dzieje Najnowsze”, „Rocznik Koniński”, „Teki Archiwalne”, „Archeion”, „Rocznik Kaliski”, „Rocznik Leszczyński”. W sposób szczególny interesował się także dziejami ruchu narodowego, pisał artykuły o Stronnictwie Narodowym. W roku 2014 w Kaliszu ukazało się opracowanie zbiorowe pod redakcją dr. Pawlaka *Szkolenie polskiej kadry penitencjarnej w latach 1918-2012*, które jest jego ostatnią opublikowaną pracą.

Dr Karol Pawlak brał czynny udział w kongresach, sympozjach i konferencjach penitencjarnych.

Był też członkiem-założycielem Polskiego Towarzystwa Penitencjarnego, a także prezesem kaliskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego. Od 1996 r. był członkiem Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Po odejściu ze Służby aktywnie uczestniczył również w pracach Koła Terenowego Krajowego Związku Emerytów i Rencistów Służby Więziennej przy COSSW w Kaliszu, za co został uhonorowany przez Zarząd Główny Medalem XX-lecia KZEmR SW oraz Złotą Odznaką za zasługi dla Związku. Zawsze uczestniczył w spotkaniach ogólnych Koła w Kaliszu.

Dr Pawlak nie ograniczał swojej aktywności wyłącznie do więziennictwa, promował Służbę także jako kaliski radny.

Karol Pawlak zmarł 7 lutego 2021 r. w Kaliszu. Msza św. żałobna odbyła się w Bazylice – Narodowym Sanktuarium św. Józefa w Kaliszu. Pochowany został na cmentarzu Tynieckim w Kaliszu.

Pozostanie w naszej pamięci...

Jacek Pomiankiewicz